

УДК 911.3

DOI: 10.18524/2303–9914.2022.2(41).268757

О. Г. Топчієв, доктор. геогр. наук, проф.**В. А. Сич**, доктор геогр. наук, проф.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра економічної та соціальної географії і туризму

вул. Дворянська 2, м. Одеса, 65082

topch-39@ukr.net, sych@onu.edu.ua

ГЕОГРАФІЧНІ ІМПЕРАТИВИ – БАЗОВІ ПОСТУЛАТИ ГЕОГРАФІЇ

В статті представлена методологічна схема розроблення географічних імперативів, яка складається з чотирьох вагомих блоків: загальнонаукової методології вирішення проблем взаємодії суспільства та природи за допомогою категорії моральних імперативів; другий блок стосується предметної області географічної науки з використанням моральних імперативів для цілісного розгляду земної оболонки; третій блок присвячено раціональному природокористуванню на засадах концепції географічних імперативів, концептуально-понятійне розроблення яких представлено у четвертому блоці. Наведено огляд географічних імперативів, якими позначають загальні поняття, постулати й категорії, що характеризують земну оболонку як цілісну соціоприродну геосферу.

Ключові слова: географічні імперативи, загальногеографічні дослідження, соціоприродна геосфера, географічна оболонка.

ВСТУП

Зародження *концепції імперативів* пов'язане з пошуками шляхів розв'язання актуальної і складної проблеми взаємодії суспільства з природним середовищем. Методологічним бар'єром до її розроблення виступає пізнавальна різноякісність законів природи та законів суспільства. Закони природи суто об'єктивні, незалежні від волі людини. Людство може їх знати чи не знати, дотримуватись чи порушувати, але впливати на їхню дію неспроможне. Закони розвитку суспільства значною мірою суб'єктивні, оскільки їх встановлюють люди відповідно до своїх потреб і запитів. Такі закони можуть бути і ситуативними, і кон'юнктурними, і неузгодженими із природними закономірностями. У наш час сформувався потужний міждисциплінарний науковий напрям, орієнтований на обґрунтування раціональних взаємин суспільства і природи, але його здобутки лишаються доволі скромними і недостатньо ефективними.

Свого часу розв'язанням цієї колізії займався І. Кант, який розробив нове поняття – *імператив*. Там, де взаємини суспільства з природою нерегульовані, необхідно встановлювати етично-моральну норму природокористування, яку він позначав як *моральний імператив*, тобто як «моральний закон» (Кант, 2004). Кант розробляв концепцію імперативу у контексті філософської категорії «свобода–необхідність»: людство підпорядковане дії природних законів,

для нього це *необхідність*. Разом з тим людство розробляє суспільні закони й закономірності, що позначають певну його *свободу*. Моральний імператив – це свідоме обмеження свободи, зобов'язання суспільства дотримуватись певних норм і правил у взаєминах з природним середовищем.

І. Кант розробив *категоричний імператив* як базове поняття філософії етики, як моральний закон, що доповнює закони природи і розв'язує суперечності людської свободи та необхідності. Цільова настанова категоричного імперативу – досягнення морального переконання у необхідності дотримання чи утвердження певних норм і правил своєї поведінки і сприйняття такої норми суспільством як «морального закону». «Категоричним» він є тому, що не обґрунтовується, не доводиться, не має обов'язкового характеру. Це своєрідний етичний постулат. Зауважимо, що моральний імператив позбавлений будь-якої методологічної основи чи методичних вказівок. Його слід розглядати не як інструментарій, а як етичний принцип.

Виникає логічне питання щодо практичної значущості морального імперативу. Ідея Канта довгий час лишалася суто етично-філософською розробкою. Прийшов час її предметної реалізації. Наприкінці минулого століття був встановлений *екологічний імператив*: у розробленні будь-яких стратегій, програм, концепцій господарського освоєння територій, соціально-економічного розвитку міст, регіонів, країн головним і безальтернативним критерієм стала екологічна безпека населення – екологічний імператив (Топчієв Мальчикова, Сич & Яворська, 2019; Топчієв, Сич, Яворська & Долинська, 2019; Дробноход, 2004; Синякевич, 2014; Туниця, 2011; Шпильова, 2017). Ще донедавна провідними були критерії економічної ефективності чи навіть галузеві економічні показники. Стрімкий розвиток екології як міжгалузевого наукового напрямку покликав до життя кантівський імператив. Екологічний імператив набуває статусу морального закону. Подібну методологічну послідовність свого формування має і *концепція географічних імперативів* (Топчієв, Сич, 2022; Топчієв, 2022). **Метою** дослідження є розроблення методологічної схеми географічних імперативів, якими позначають загальні поняття й категорії, що характеризують земну оболонку як цілісну соціоприродну геосферу.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

В якості методологічної основи використано розробки, які викладені в наукових працях Канта І., Багрова М.В., Руденка Л.Г., Черваньова І.Г., Туниця Ю.Ю. та попередні авторські напрацювання (Кант, 2004; Багров, Руденко, Черваньов, 2010; Дробноход, Вольвач, 2004; Синякевич, 2014; Туниця, 2011; Топчієв та ін., 2019; Топчієв, 2016; Топчієв, Сич, 2022). При проведенні дослідження автори керувалися загальнонауковими методами в географічних дослідженнях, фундаментальними філософськими методами, зокрема принципом всебічного розгляду предмета, принципом єдності логічного та історичного. Автори використовували дослідження в області синергетики, коеволюції і носфери, які розкривають принципово новий тип зв'язку природи і людини в їх взаємодії і передбачають застосування людством усвідомленої раціональної стратегії взаємодії з навколишнім середовищем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Географія – єдина серед наук поєднує своєю предметною областю природні та соціально-економічні компоненти земної оболонки. Саме ця особливість визначає виключний потенціал географічної науки у розробленні проблем взаємодії суспільства з природою. І знову той самий методологічний бар'єр: закономірності розвитку природи і суспільства не зіставні, і їх не можна поєднано використовувати для вивчення взаємодій у системі «природа – суспільство». Згадаймо драматичний час радянської географії, коли обговорювалися пропозиції тогочасних методологів затвердити «дві географії»: фізичну географію у складі природничих наук і економічну (суспільну) – у складі суспільних наук (Топчієв, Мальчикова, Пилипенко & Яворська, 2019). Поступальний розвиток системної методології з часом здолає розмежованість природних і суспільних закономірностей у дослідженні цілісної земної оболонки, а розроблення географічних імперативів – це один з напрямів подолання цього бар'єру.

На рис. 1 представлена методологічна схема розроблення географічних імперативів. На рівні загальнонаукової методології позначена – *перший блок* обговорюваної схеми – надзвичайно вагома і актуальна проблема раціональної взаємодії суспільства з природним середовищем, можливості поступального розроблення якої обмежує положення сучасної теорії пізнання щодо різноякісності і методичної невідповідності законів розвитку природи і суспільства. Один із напрямів розв'язання цієї проблеми – категорія моральних імперативів.

На рівні предметної області географічної науки – *другий блок* методологічної схеми – позначена можливість використання моральних імперативів для посилення, а певною мірою і формування напряму цілісного (холістичного) розгляду земної оболонки як єдиної геосфери, що суперечливо і нерозривно поєднує її природно-географічні та соціально-економічні складові.

Третій блок методологічної схеми (рис. 1) представляє практичні запити суспільства, що зумовили розроблення концепції географічних імперативів. Формування будь-якого напряму досліджень спричиняють потреби суспільства у відповідних знаннях, запити практики. Географічна наука повинна фіксувати найбільш вагомі та складні невідповідності у використанні суспільством природних умов і ресурсів, розглядати їх і розробляти рекомендації досягнення раціонального й збалансованого природокористування. Методологічною основою таких розробок повинно бути вчення про цілісну *ландшафтну оболонку Землі* (ЛЮЗ), яке ще перебуває у стадії розроблення. Першим кроком щодо розв'язання такої проблемної ситуації повинна стати концепція географічних імперативів.

Завершує наведену методологічну схему *четвертий блок* змістовних географічних розробок (рис. 1). Географічні дослідження повинні стати основою для формування за найбільш поширеними і загрозливими невідповідностями природокористування наукових напрямів їх подальшого розроблення і балансування на засадах географічних імперативів. Ситуації з незбалансованим природокористуванням необхідно позначати географічними імперативами і розробляти їх як морально-етичні проблеми суспільства. В разі досягнення такого статусу географічний імператив стає *моральним законом*. Суспільство

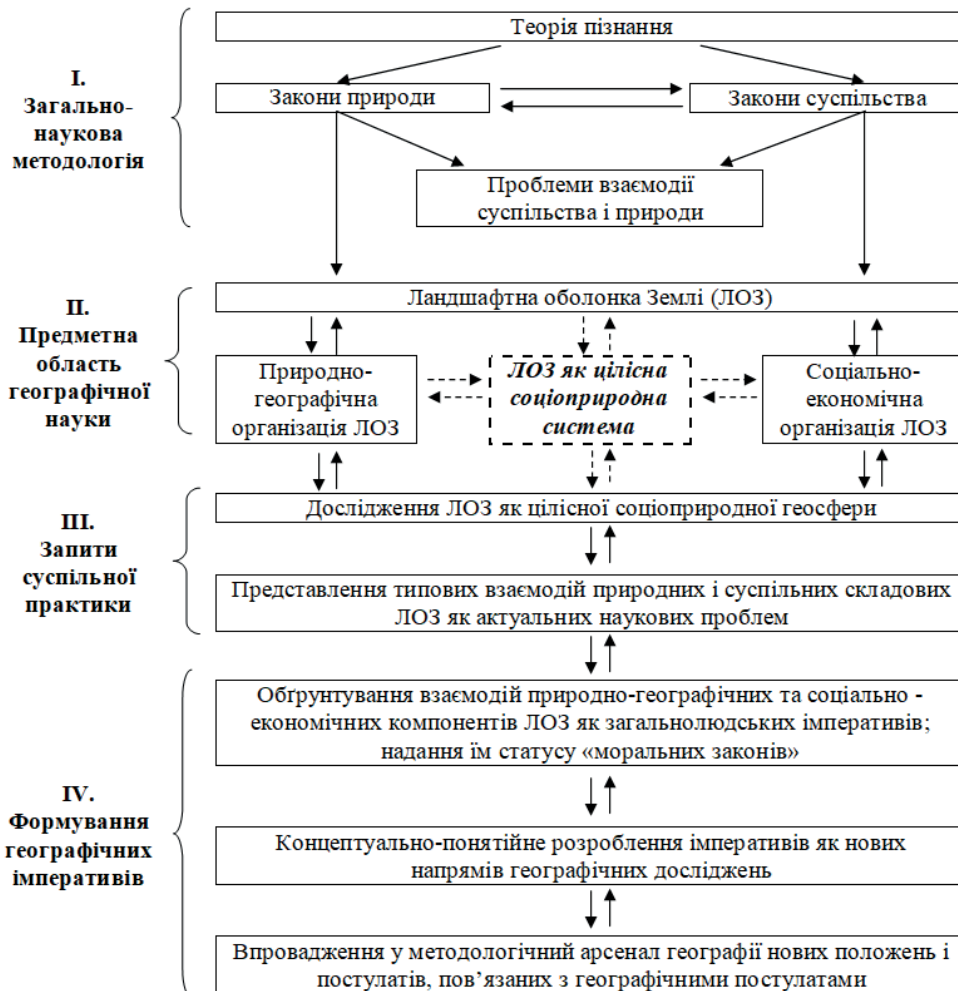

Рис. 1. Методологічна схема розроблення географічних імперативів

визнає важливість позначеної проблеми і бере на себе відповідальність щодо її розв'язання.

Загальна *методична схема* розроблення та утвердження географічних імперативів доволі проста:

= виявити і систематизувати найбільш вагомі і складні невідповідності природокористування з непорядкованим і незбалансованим господарським використанням природних умов і ресурсів і помітною деградацією біосфери;

= позначити й характеризувати такі невідповідності як географічні імперативи;

= для типових і характерних імперативів: а) встановити предметні настанови географічних досліджень; б) розробити концептуально-понятійний апарат;

- = розробляти географічні імперативи як напрями географічних досліджень;
- = аргументувати суспільну значущість кожного географічного імперативу і необхідність формування на його основі відповідного морального закону;
- = надати географічним імперативам статусу базових понять географічної науки і надалі користуватися ними як постулатами, що приймаються як такі, без попередніх обґрунтувань і розробок.

У вітчизняній географічній науці значною мірою зберігається традиційний поділ географії на два напрями – природно-географічний (фізична географія) і соціально-економічний (суспільна географія). Напряму, що поєднував би та інтегрував природно-географічні та соціально-економічні характеристики земної оболонки, практично нема. Відсутні загальногеографічні спеціальності та спеціалізації в університетській освіті, монографії та посібники, в яких земна оболонка розглядалась би як цілісна геосфера. З цих міркувань блок загальної характеристики ландшафтної оболонки Землі на наведеній схемі (рис. 1) показаний пунктиром. Цей напрям – *холістична географія* чекає на своє поглиблене розроблення, і представлений він у наш час фрагментарними і безсистемними розробками. На нашу думку, категорія моральних імперативів – складова формування такого напрямку, і її необхідно узгодити з предметною областю географії у вигляді *концепції географічних імперативів*.

Огляд географічних імперативів

Географічними імперативами позначають загальні поняття й категорії, що характеризують земну оболонку як цілісну соціоприродну геосферу. Такий підхід орієнтує концепцію географічних імперативів на використання концепцій і базових понять географічної науки, які представляють предметну своєрідність географії. Такими зокрема є об'єкт і предмет географії, а також головні напрями застосування географічних методів дослідження, які формують методологічні засади розроблення імперативів.

Представимо першу групу географічних імперативів, пов'язаних з *предметною областю географічної науки*. Географи вивчають ландшафтну оболонку Землі (ЛОЗ) в цілому як геосферну цілісність. Відтак, першим серед імперативів позначаємо *географічний імператив цілісної ЛОЗ*. Традиційне визначення загального об'єкта досліджень як *географічної оболонки* потребує змістовного перегляду, оскільки її визначають як суто природний комплекс. Такий об'єкт географії не включає населення, антропогенно-техногенні ландшафти і штучний матеріальний світ, створений людиною. Поширене вживання понять *географічна оболонка* та *ландшафтна оболонка* як синонімів некоректне, оскільки вивчення земної оболонки за її природно-географічними складовими залишається актуальним.

Відомі також напрями і підходи, за якими предметом географічних досліджень вважають географічне середовище, інвайронмент, географічне середовище, довкілля. *Географічне середовище* розроблене французькими географами (Ж. Елізе Реклю) як цілісний об'єкт географічних досліджень, в якому поєднані природно-економічні, цивілізаційно-історичні та соціально-економічні складові земної оболонки. Показово, що ця концепція здолала так званий *географічний детермінізм* (Ж. Монтеस्क'є та ін.), який беззастережно декларував вирішальну роль природного середовища в економічному посту-

пові людства. Разом з тим на засадах географічного середовища зростає відома французька школа *географії людини*. Фундатор цієї школи Відаль де ла Блаш розробив концепцію *посібності*, за якою природні умови і ресурси надають людству лише можливості економічного зростання, а їх реалізація залежить вже від соціально-політичних чинників. У вітчизняній географії *концепцію географічного середовища* розглядали як її предмет В. А. Анучин, Н. К. Мукичанов, І. Г. Черваньов. За таким підходом *географічне середовище* слід розглядати як *імператив*.

Своєрідним продовженням концепції географічного середовища став *інвайронменталізм* (Ф. Ратцель, Е. Сімпл, Р. Сміт, Г. Тейлор) – вчення про взаємодію суспільства з природним середовищем. *Інвайронментологія* для багатьох національних шкіл визначає предметну область географічної науки: географія – наука про взаємодію суспільства з природним середовищем. В той же час вітчизняні географи сприймають цей напрям стримано і доволі критично. Environment (англ. довкілля) розглядають як навколишнє середовище, інвайронментологію – як концепцію охорони природи, і тільки. Зрозуміло, що такий підхід не розкриває реальний пізнавальний потенціал цього напрямку, і вітчизняні географи повинні достатньою мірою ознайомитися з ним. Науковий статус цього напрямку надає можливість розроблення *географічного імперативу інвайронменту*.

Наприкінці минулого століття була започаткована *концепція довкілля* (М. А. Голубець, О. Г. Топчієв та ін.). Їй передувало поняття *навколишнього середовища*, яким позначали екологічний напрям географічних досліджень – *геоекологію*. За екологічним підходом навколишнє середовище розглядали і розглядають як зовнішнє оточення людини, мовою екологів – *umwelt*. Сама людина за таким підходом лишалася *суб'єктом середовища* і до його складу не включалася. У багатьох ситуаціях соціальне середовище охоплює як складову і населення. Наприклад, характеристика туристичного середовища Карпат поряд з особливими природними умовами і ресурсами включає і етногеографічну різноманітність населення. Традиційне поняття навколишнього середовища такого «розширення» не припускає. *Довкілля* надає методологічну можливість вивчати середовище життєдіяльності людини максимально повно і комплексно і його можна розглядати вже як *географічний імператив довкілля*.

Другу групу географічних імперативів пов'язана з *географічним (геопросторовим) методом досліджень*, який має статус загальнонаукового методу. Холістичний напрям, за яким ландшафтну оболонку Землі розглядають як цілісну соціоприродну геосферу, спирається на базові поняття і категорії, що використовуються у всіх галузевих напрямках географічної науки і визначають предметну специфіку географічної науки. Серед них категорія геопросторового положення географічних об'єктів і явищ, вчення про територіальні географічні комплекси і системи, геопросторова систематика об'єктів відносно земної оболонки, концепція геопросторової (територіальної) організації суспільства. Коротко розглянемо зазначені складові концептуально-понятійної системи географічних наук як основу для розроблення відповідних імперативів.

Географічна наука вивчає розміщення компонентів ЛОЗ і геосфер у межах земної оболонки. Оцінці підлягають *місця і місцезонавання географічних*

*об'єктів, потенціал геопросторового положення об'єктів щодо їхньої взаємодії з іншими об'єктами, передумови створення геопросторових мереж географічних об'єктів, формування ієрархічних систем географічних об'єктів за потенціалами географічного положення. Концепція географічного положення, з одного боку, загальновідома і достатньо розроблена, а з другого – потребує методологічного перегляду у наш час інформаційних технологій та освоєння космосу. Вона має всі ознаки базового поняття і постулату географічної науки і може розглядатися як **імператив геопросторового положення**.*

З географічним методом досліджень безпосередньо пов'язаний ще один імператив – **імператив географічного простору** або **геопросторовий імператив**. Географи вивчають земний простір, і саме ця обставина зумовила послідовну заміну терміну *просторовий* на більш змістовний – *геопросторовий*. Геопросторові підходи до організації природного середовища, населення та господарської діяльності стають у наш час найбільш затребуваними. Геопросторовий імператив посилює концепції соціоприродної єдності та цілісності ландшафтної оболонки Землі. Але головна його пізнавальна функція орієнтована на практичні запити суспільства щодо впорядкування територіальної організації природного середовища, населення та господарства ландшафтної оболонки Землі в цілому, континентів і макрорегіонів, Світового океану.

Географічні об'єкти в межах ландшафтної оболонки формують територіальні поєднання різних компонентів, які називають *географічними комплексами*, чи просторові системні комбінації складових земної оболонки, які термінують як *географічні системи*. Концепція *територіальних природних комплексів*, започаткована в німецькій географії, швидко поширилась на інші галузі географічної науки. Невдовзі було розроблене вчення про *територіальні соціально-економічні комплекси*. З розвитком антропогенного ландшафтознавства пов'язані концепції *природно-економічних та соціоприродних територіальних комплексів*. Сформувався потужний науковий напрям *територіальних географічних комплексів – геокомплексів*, на основі якого формується **імператив геокомплексів**.

Загальнонауковий системний підхід спричинив розроблення концепцій *територіальних географічних систем – геосистем*. Загальнонауковий статус мають територіальні системи впорядкування природного середовища – природно-заповідний фонд та екологічні мережі, територіальні системи розселення, територіальні системи виробництва та інфраструктури, територіальні рекреаційні системи, територіальні системи маркетингу та менеджменту. У системі географічних наук вже наявний відповідний науковий напрям – *вчення про геосистеми*, що має статус **геосистемного імперативу**.

Географія розробляє принципи і методи *територіальної (геопросторової) систематики*. На всіх рівнях організації життєдіяльності суспільства розробляють різноманітні схеми і моделі зонування, регіоналізації, районування, ешелонування, поясності, секторності. Йдеться про дослідження геопросторової організації природного середовища, населення з його виробничою та духовною діяльністю, штучного матеріального світу, створеного людиною, про геопросторове впорядкування ландшафтної оболонки Землі, географічного середовища і довкілля. Територіальна (геопросторова) систематика доповнює

і поглиблює різноманітні ознакові класифікації та типології, що їх розробляють інші науки. Вона має загальнонауковий статус і формує **географічний імператив геопросторової систематики**.

Серед актуальних глобальних проблем людства стрижневою є проблема взаємодії суспільства з природою. Географічна наука розробляє цю проблему за численними напрямками і підходами. У 70-х роках минулого століття започаткована *концепція територіальної організації суспільства*, яка набула загального визнання і стала одним з головних напрямів розроблення більш обґрунтованої та виваженої взаємодії суспільства з природним середовищем. Територіальну організацію суспільства розробляють за трьома головними макрокомпонентами геопросторової організації ландшафтної оболонки: для природного середовища – створення природних каркасів екологічної безпеки; для населення – формування зручних і екологічно захищених систем розселення; для господарської діяльності – екологічно безпечно та економічно ефективне використання географічного простору та природних ресурсів. Поширена світова практика *геопланувальної організації* міст і міських агломерацій, регіонів і країн. Розроблена і затверджена (1983 р.) «Європейська хартія регіонального /просторового планування», в якій зазначена практична потреба у плануванні територій: «Регіональне/просторове планування є географічним виразом економічної, соціальної, культурної та екологічної політики суспільства» (Європейська хартія, 2009). Показове розроблення *Генеральної схеми планування території України*, законодавчо затвердженої у 2002 році. На засадах зазначених напрямів і підходів формується **географічний імператив геопросторового планування**.

У системі географічних наук виділяють напрями і дисципліни, що надають географії відповідне *методичне забезпечення*. До їх складу увійшли картографія, геоінформатика, методика географічних досліджень, методика викладання географії, сучасні географічні інформаційні системи (ГІС) – дистанційне зондування Землі (ДЗЗ). Останній напрям заслуговує на особливу увагу. Зазначені комплекси вже нині продукують незвично великі потоки інформації, які практично неможливо достатньою мірою впорядкувати та максимально використати. Слід гадати, що на основі комплексів ГІС–ДЗЗ будуть сформовані новітні напрями географічних досліджень і розробленні відповідні переліки дисциплін, формуватиметься **географічний імператив геоінформаційних технологій і систем**.

ВИСНОВКИ

Вчення І. Канта про *категоричний імператив* ми розглядаємо як методологічний підхід до поєднаного дослідження природно-географічних і соціально-економічних компонентів і геосфер земної оболонки як цілісної соціоприродної геосфери. Його методичною реалізацією слугує *концепція географічних імперативів*. Географічні імперативи пов'язані з предметною специфікою географії, яка розглядає природне середовище, населення з його виробничою та духовною діяльністю і штучний матеріальний світ, створений людиною, поєднано, комплексно та інтегративно.

Другою предметною передумовою розроблення концепції географічних імперативів слугує своєрідний метод досліджень, який визначають як *географічний*, а також як *територіальний, просторовий*, а останнім часом – як *геопросторовий*. Геопросторовий підхід посилює розгляд земної оболонки як цілісної соціоприродної геосфери. Імперативи орієнтовані на розв'язання проблеми раціональної взаємодії суспільства з природою, а у системі географічних наук вкрай недостатньо представлений напрям, що розглядає земну оболонку як цілісну соціоприродну систему. З цих міркувань географічні імперативи повинні розроблятися зіставно з базовими поняттями географічної науки, що представляють її об'єкт як цілісну геосферу, а також з головними напрямками географічних досліджень, які визначають її методологічну специфіку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- Багров М. В., Руденко Л. Г., Черваньов І. Г. Статус, місія і перспектива географії: про сучасні підвалини давньої науки. // Укр. геогр. журн. 2010. № 2. С. 5–13.
- Дробноход М., Вольвач Ф. Екологічний імператив та його виміри // Освіта і управління. 2004. Т. 7. № 2. С. 47–59.
- Європейська хартія регіонального/просторового планування (Торремоліноська Хартія) // Куйбіда В. С., Негода В. А., Толкованов В. В. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи. Київ: «Крамар», 2009. С. 20–25.
- Кант І. Критика практичного розуму. К.: Юніверс, 2004. 240 с.
- Синякевич І. М. Економічні, екологічні та соціальні імперативи як інструмент подолання глобальних екологічних загроз / Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2014. Вип. 12. С. 227–232.
- Топчів О. Г. Новий погляд на географію: географічні імперативи. Український географічний журнал. 2022. № 3. С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.03.003>
- Топчів О. Г. Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації. Український географічний журнал. 2016. № 1. С. 64–69. <https://doi.org/10.15407/ugz2016.01.064>
- Топчів О. Г., Мальчикова Д. С., Пилипенко І. О., Сич В. А., Яворська В. В. Система географічних наук: вітчизняний досвід в умовах сучасної предметної трансформації. Економічна та соціальна географія. 2020. Вип. 83. С. 4–11.
- Топчів О. Г., Мальчикова Д. С., Пилипенко І. О., Яворська В. В. Методологічні засади географії. Херсон: Гельветика, 2020. 366 с.
- Топчів О. Г., Мальчикова Д. С., Сич В. А., Яворська В. В. Територіальна організація суспільства – стрижень становлення екологічного імперативу географії // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки, 2019. Вип. 11. С. 73–80.
- Топчів О. Г., Сич В. А. Географічні імперативи // Географічна наука та освіта: перспективи й інновації: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конференції (Переяслав, 19–20 жовтня 2022 р). Переяслав: Ун-т Григорія Сковороди, 2022. С. 145–149.
- Топчів О. Г., Сич В. А. Проблеми кластеризації та структурування соціоприродних видів господарської діяльності у географічних дослідженнях. Український географічний журнал. 2020. Вип. 2. С. 65–72. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.065>
- Топчів О. Г., Сич В. А., Яворська В. В., Долинська О. О. Екологічний імператив у концепціях соціально-економічного розвитку і його географічні складові // Вісник Одеського національного університету. Серія Географічні та геологічні науки. Одеса, 2019. Том 24, Вип. 2. С. 96–112.
- Туниця Ю. Ю. Екологічний імператив сталого розвитку регіонів України: в пошуках чинників консолідації суспільства // Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21. С. 146–156.
- Холізм (голізм). Шинкарук В. І. (гол. редкол.) та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002. С. 700.
- Шпильова Ю. Б., Ільїна М. В. Значення екологічного імперативу для формування орієнтирів сталого розвитку суспільства // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24(1). С. 8–11.

REFERENCES

- Bahrov, M. V., Rudenko, L. H., Chervanov, I. H. (2010). Status, misiia i perspektyva heohrafii: pro suchasni pidvalyny davnoi nauky (Status, mission and perspective of geography: on the modern foundations of ancient science). *Ukrainian Geographical Journal*. 2. 5–13. [in Ukrainian].
- Drobnokhod, M., Volvach, F. (2004). Ekolohichni imperatyv ta yoho vymiry (Ecological imperative and its dimensions). *Education and Management*. Vol. 7 (2). 47–59. [in Ukrainian].
- Yevropeiska khartiia rehionalnoho/prostorovoho planuvannia (Torremolinoska Khartiia) (2009). Rehionalnyi rozvytok ta prostorove planuvannia terytorii: dosvid Ukrainy ta inshykh derzhav-chleniv Rady Yevropy (European Charter of regional/spatial planning (Torremolinos Charter). Regional Development and spatial planning of territories: the experience of Ukraine and other member states of the Council of Europe.) Kyiv: Kramar. 20–25. [in Ukrainian].
- Kant, I. (2004) Krytyka praktychnoho rozumu (Criticism of practical reason) Kyiv: Universe. 240. [in Ukrainian].
- Syniakevych, I. M. (2014). Ekonomichni, ekolohichni ta sotsialni imperatyvy yak instrument podolannia hlobalnykh ekolohichnykh zahroz (Economic, environmental and social imperatives as a tool for overcoming global environmental threats). *Scientific works of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine*. 12. 227–232.
- Topchiiev, O. H. (2022). Novyi pohliad na heohrafiu: heohrafichni imperatyvy (A new look at geography: geographical imperatives) *Ukrainian Geographical Journal*. 3. 3–10. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.03.003>
- Topchiiev, O. H. (2016). Predmetna oblast heohrafii ta yii suchasni metodolohichni transformatsii (Subject area of geography and its modern methodological transformations). *Ukrainian Geographical Journal*. 1. 64–69. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/ugz2016.01.064>
- Topchiiev, O. H., Malchykova, D. S., Pylypenko, I. O., Sych, V. A., Yavorska, V. V. (2020). Systema heohrafichnykh nauk: vitchyzniani dosvid v umovakh suchasnoi predmetnoi transformatsii (The system of Geographical Sciences: domestic experience in the context of modern subject transformation). *Economic and social geography*. 83. 4–11. [in Ukrainian].
- Topchiiev, O. H., Malchykova, D. S., Pylypenko, I. O., Yavorska, V. V. (2020). Metodolohichni zasady heohrafii (Methodological foundations of geography). Kherson: Helvetika. 366. [in Ukrainian].
- Topchiiev, O. H., Malchykova, D. S., Sych, V. A., Yavorska, V. V. (2019). Terytorialna orhanizatsiia suspilstva – stryzen stanovlennia ekolohichnoho imperatyvu heohrafii (Territorial organization of society – the core of the formation of the ecological imperative of geography) *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Geographical Sciences*. 11. 73–80. [in Ukrainian].
- Topchiiev, O. H., Sych, V. A. (2022) Heohrafichni imperatyvy (Geographical imperatives) / Geographical Science and education: prospects and innovations: sat. materials of the II International Exhibition. science-practice. conferences (Pereyaslav, October 19–20, 2022). Pereyaslav: Grigory Skovoroda University. 145–149. [in Ukrainian].
- Topchiiev, O. H., Sych, V.A. (2020). Problemy klasteryzatsii ta strukturuvannia sotsiopryrodnykh vydiv hospodarskoi diialnosti u heohrafichnykh doslidzhenniakh. *Ukrainian Geographical Journal*. 2. 65–72. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.065>
- Topchiiev, O. H., Sych, V. A., Yavorska, V. V., Dolynska, O. O. (2019) Ekolohichni imperatyv u kontseptsiiakh sotsialno-ekonomichnoho rozvytku i yoho heohrafichni skladovi (Environmental imperative in the concepts of socio-economic development and its geographical components). *Odesa National University Herald/Series: Geography & Geology*. Vol. 24. Is. 2. 96–112. [in Ukrainian].
- Tunytsia, Yu. Yu. (2011) Ekolohichni imperatyv staloho rozvytku rehioniv Ukrainy: v poshukakh chynnykiv konsolidatsii suspilstva (Ecological imperative of sustainable development of regions of Ukraine: in search of factors of consolidation of society) *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. 21. 146–156. [in Ukrainian].
- Kholizm (holizm). Shynkaruk, V. I. (hol. redkol.) ta in. (2002). *Filosofska encyklopediya*. (Philosophical encyclopedia). Kiev: Abris. p. 700. [in Ukrainian].
- Shpylova, Yu. B., Iliina, M. V. (2017). Znachennia ekolohichnoho imperatyvu dlia formuvannia oriientyrv staloho rozvytku suspilstva (The importance of the ecological imperative for the formation of guidelines for sustainable development of society). *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University Series: Economics and management*. Is. 24(1). 8–11. [in Ukrainian].

Надійшла 11 жовтня 2022

O. G. Topchiyiv

V. A. Sych

Odesa I. I. Mechnikov National University,
Department of Economic and Social Geography and Tourism,
Dvorianska St., 2, Odesa, 65082, Ukraine

GEOGRAPHICAL IMPERATIVES – BASIC POSTULATES OF GEOGRAPHY

Abstract

Problem Statement and Purpose. The emergence of the concept of imperatives is associated with the search for ways to solve the current and complex problem of interaction between society and the natural environment. At one time, I. Kant was engaged in solving this conflict, who developed a new concept – the imperative. Where the relationship of society with nature is not regulated, it is necessary to establish an ethical and moral norm of nature management, which he designated as a moral imperative, that is, as a “moral law”. A logical question arises about the practical significance of the moral imperative. At the end of the last century, an environmental imperative was established, which acquires the status of a moral law. The concept of geographical imperatives also has a similar methodological sequence of its formation. The purpose of our research is to develop a methodological scheme of geographical imperatives.

Data&Methods. As a methodological basis, we used the developments described in the scientific works of Kant I., Bagrov M. V., Rudenko L. G., Chervanov I. G., Tunitsa Yu. Yu., and previous author’s developments. When conducting the study, the authors were guided by general scientific methods in geographical research, fundamental philosophical methods, in particular the principle of comprehensive consideration of the subject, the principle of unity of logical and historical. The authors used research in the field of synergetics, coevolution and the noosphere, which reveal a fundamentally new type of connection between nature and man in their interaction and provide for the use of a conscious rational strategy of interaction with the environment by humanity.

Results. The development of geographical imperatives is one of the ways to overcome the barrier of differentiation between natural and social laws in the study of the integral shell of the Earth. The article presents a methodological scheme for the development of geographical imperatives, which consists of four significant blocks: a general scientific methodology for solving problems of interaction between society and nature using the category of moral imperatives; the second block concerns the subject area of Geographical Science, which indicates the use of moral imperatives for a holistic consideration of the Earth’s shell; the third block is devoted to practical needs – rational use of Natural Resources, which should be based on the concept of geographical imperatives, the conceptual and conceptual development of which is presented in the fourth block. The article presents an overview of geographical imperatives, which denote general concepts and categories that characterize the Earth’s shell as an integral socio-natural geosphere, including the geographical imperative of the integral landscape shell of the Earth, the geographical imperative of invironment, the geographical imperative of the environment, the imperative of geospatial position, the Geospatial imperative, the imperative of geocomplexes, the geosystem imperative, the geographical imperative of geospatial planning, the geographical imperative of Geoinformation technologies and systems.

Keywords: geographical imperatives, general geographical research, socio-natural geosphere, geographical shell.